

HERMENÖTİK YAKLAŞIMLA MICHAEL CUNNINGHAM'IN
SAATLER ROMANINDAN VIRGINIA WOOLF'UN MRS.
DALLOWAY ROMANINA UZANAN ÇİZGİDE: OKURUN
ANLADIĞI

Esra SOY¹

“Her metin, okurdan onun işine katılmasını isteyen tembel bir araçtır.
Bir metin, alıcının anlaması gereken her şeyi söylese mahvolurduk.
Asla sona ermezdi böyle bir metin.”
(Eco, 1996: 9)

ÖZET

Michael Cunningham *Saatler* romanını Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* romanından yola çıkarak ve pek çok noktada Woolf'un hayatından esinlenerek yazmıştır. Cunningham, kendisi de bu esinlenmeyi açıkça ifade etmektedir. Özellikle de intihar izleği, eşcinsellik, bastırılmış cinsel eğilimler, toplumsal yabancılaşma, toplumun bireyler üzerindeki baskı ve dayatmaları gibi konularda *Saatler* romanı ile Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* romanı arasında pek çok benzerlikler bulunmaktadır.

Bu makalenin amacı iki roman arasında (var olduğu açıkça ifade edilmiş olan) benzerlik ve etkilenmenin olup olmadığını tespit etmek değil; hermenötik yaklaşımla her iki romanın anlam katmanına yeni bir boyut kazandırmaktır. Bu çalışma, Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* ve Michael Cunningham *Saatler* romanlarını hermenötik açıdan bir anlama çabası olduğu kadar, aynı zamanda her iki romana yönelik bir karşılaştırma denemesidir. İki metnin çözümlenmesi ve karşılaştırılmasında, yine söz konusu metinlerden hareketle özlent çıkarım ve yorumlar yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Saatler, Mrs. Dalloway, Virginia Woolf, Michael Cunningham, karşılaştırma, hermenötik.

IN THE EXTENDING LINE FROM MICHAEL
CUNNINGHAM'S NOVEL *THE HOURS* TO VIRGINIA
WOOLF'S NOVEL *MRS. DALLOWAY* IN TERMS OF
HERMENEUTICAL APPROACH: WHAT READER
UNDERSTANDS

ABSTRACT

Michael Cunningham wrote his novel *The Hours* out of the novel of Virginia Woolf's *Mrs. Dalloway* and inspired by many points of Woolf's life. Cunningham articulates this inspiration personally. Especially concerning the subjects such as suicide themes,

¹ Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Dr. Öğr. Üyesi esrakaraso@yaho.com

homosexuality, repressed sexual tendencies, social alienation, the pressure and imposition of the society on the individual, there are many resemblances between the novels *The Hours* and *Mrs. Dalloway*.

The aim of this article is not to reveal the resemblance and influence of the two novels (which was explicitly stated that there are); but to give a new dimension to the stratification of the meaning of both novels by a hermeneutic approach. As well as being an attempt to understand these novels hermeneutically, it is also a comparison study for both novels. In the analysis and comparison of the two novels, subjective deductions and interpretations were made by moving from the texts in question.

Key words: *The Hours*, *Mrs. Dalloway*, Virginia Wolf, Michael Cunningham, comparison, hermeneutic.

GİRİŞ

Kurmaca bir tür olarak roman ve hikâye gibi edebiyat ürünleri, tüketilmeyen, bir diğer tabirle her okunulduğunda muhatap tarafından yeniden üretilen ve Eco'nun tabiriyle sonsuz anlamlar üreten bir makinedir. Her okurun hayat tecrübesi, kültür birikimi, eğitimi, duygu ve düşünce dünyası, beklentileri, sahip olduğu dil ve kavram alanı birbirinden tamamen farklıdır. Bu farklılık metin ve okur arasındaki ilişkiyi belirleyen en temel etkidir. Akşit Göktürk'ün ifadesiyle okuma edimi “okurun öznel geçmişi, şimdiki geleceğiyle de” yakından ilişkilidir; zira “her okur, kendi kişisel konumuna, duygusal yapısına, düşünsel yetisine göre yaşar bir metni” (Göktürk, 2002: 134). Göktürk, bu durumu *her okur kendini okur metinde* ifadesiyle özetler.

“Metinler, ilerleyen okuma süreçleri içinde, giderek okuruna benzemeye başlar ve bir nevi aynası olur okurun. Ama birebir gerçekliği yansıttığı için değil, muhatabının kişisel değerlendirmelerine maruz kaldığı için. Bu nedenle yazarın elinden çıkmış bir roman ya da şairin okurlarına ilettiği andan itibaren bir şiir, artık çok farklı bir anlam bütünüdür. Yazarının ya da şairinin hislerini yansıtılabileceği gibi, onların hiç düşünüp hayal edemeyeceklerini de çağrıştıracaktır. O, artık göndericinin değil, alıcının/muhatabın bir yaratımıdır” (Kara, 2004: 41).

Edebi metinlere Eco'nun *açık yapıt* diye tanımladığı noktadan, tek bir anlama hapsedilemeyecek ve her okur tarafından

yorumlanarak anlam alanını genişletecek yapılar olarak bakıldığında, okur tarafından metne dair yapılmış her yorumun metnin çözümlenmesinde yeni bir perspektif ve zenginlik kazandıracağını söyleyebiliriz.

“Bir sanat yapıtı, biricikliği çerçevesinde, dengeli bir organik bütün olarak tamam ve *kapalı*; aynı zamanda da özgürlüğünü zedelemekten pek çok farklı biçimde algılanıp, yorumlanmaya elverişli olmasıyla *açık* yapıdadır. Böylece bir yapıtın her algılanışı onun hem bir *yorumu* hem de bir *performansıdır*, çünkü yapıt her algılanışında yepyeni bir perspektife kavuşur” (Eco, 2001: 10).

Tam da bu noktada bir *anlam ve metodoloji bilgisi* olan ya da bir diğer tanımlamayla *anlama ve yorumlama sanatı* olan hermenötikten ayrıca söz etmek gerekir. Zira metni anlama/çözümleme yolunda yapılmış her yorum aynı zamanda metne yönelik hermenötik açıdan bir yaklaşımı da işaret etmektedir. Dilthey’a göre hermenötik, bir anlama ve açıklama/yorumlama yöntemidir (Dilthey, 1999: 78). Sadece bir edebi metni değil, bir fiili, haberi, reklam panosunu, kişiyi, filmi, kültürü ya da davranışları da bu yöntemle çözümlenmek mümkündür (Bruns 2001: 15-16). Bu nokta Dilthey, anlamının “bir çocuğun algılamasını anlamaktan Shakespeare’in Hamlet’ini veya Kant’ın Salt Aklın Eleştirisi’ni anlamaya kadar” uzanan geniş bir (Dilthey 1999: 87) alan olduğunu belirtir.

Anlamak, açıklamak, yorumlamak ve çözümlenmek kavramları her ne kadar birbirlerinin yerine devşirilerek kullanılmıyormuş gibi gözükse de aslında tüm bu kavramlar birbirinden tamamen ayrı ancak birbiriyle son derece ilişkili kavramlardır. Özellikle de söz konusu olan edebi metnin çözümlenmesi olduğunda. “Metni doğru anlama çabası, tarihi bir özne olan okurla tarihi bir nesne olan metin arasında doğru bir ilişki kurulması” durumudur (Sakallı, 2016: 7). Gadamer ise yorumlama ve anlamada amacın bizzat kelimelerin kendisi değil; daima iç logos olduğunu ifade eder (Gadamer 1995: 25). Hermenötik incelemede yazarın ne dediği kadar ne demediği de önemlidir (Ulusoy, 2009: 56). Zira metnin anlamı sadece söyledikleriyle sınırlı değildir, söylemedikleriyle de metin anlam kazanır.

Anlama ve yorumlama yoluyla gizli olan *anlamın* açığa çıkmasını amaçlayan hermenötik yaklaşım temelde metnin (ya da

anlama eyleminin yöneltildiği herhangi bir nesne, durum, tavır ya da olayın) detaylı okunmasına; dildeki imgelerin, sembollerin, mecazi ve alegorik yapıların, kimi zaman da kültürel kodların çözülmesine, metnin farklı anlam alanlarının keşfedilmesine ve metindeki göndermelerin (gerektiğinde metinlerarasılık yöntemini de kullanarak) tespit edilmesine dayanır.

Metnin anlamı yalnızca metin içi ilişkilerle değil aynı zamanda metin dışı (yazarın diğer eserleri ve metin-tarih arasındaki) ilişkilerle de modellenir (Sakallı, 2016: 9). Bu noktada Hermenötik yaklaşım metnin psikolojik ve dilsel olarak yorumlanması olarak iki şekilde gerçekleşir. Metnin psikolojik yorumlanması “yazarın niyetini, yazarın metne dâhil ettiği kesin, hakiki, doğru anlamı ortaya koymaktan çok kastedilene yaklaşmak, kastedilenin izini sürmek”; metnin dilbilgisel yorumlanması ise “metni kuran dil sisteminin dilbilgisel kurallar ve bağlamsal ilişkiler çerçevesinde ele alınmasını”, “metnin dilini, sözcüklerin anlamını, cümlelerin kuruluşunu tarihsel dilini, dilsel bağlamını anlamak” şeklindedir (Sakallı, 2016: 9).

Genel itibarıyla okur tarafından metne yönelik her yaklaşım (okumak, sorular yöneltmek, yorum yapmak, merak duymak) aslında *anlama/anlamlandırma* arzusunun bir tezahürüdür. *Anlama* yolundaki her çaba ise bilinmeyenin bilinmesi, tanınmayanın tanımlanması/tanınır kılınması arzusudur. Bu noktada hermenötik yaklaşım, tarihsel bir özne ve varlık olarak okurun geçmişi, şimdisi ve geleceğiyle de yakından ilişkilidir. Çünkü *yorumun* kaynağı bilgi ve elde edilen veriler olduğu kadar, bireyin o an itibarıyla olduğu/olmaya devam ettiği şey olarak kendisidir. Her okur metne kendi öznel duyuş, bakış ve kişisel deneyimlerini katar. Dolayısıyla edebi metinler okur sayısı kadar yorum ve anlam üretebilirler. Ancak burada şu ayrıntı gözden kaçırılmamalıdır; nihayetinde okurun hareket noktası metin ve metni kuran dil yapısıdır. “Anlama keyfi değildir, metinde anlaşılmayı bekleyen, anlaşılacak bir şeyler vardır” (Sakallı, 2016: 15). Dolayısıyla metne dair tüm yorumlar, yine metnin/metni kuran dilin o sonsuz anlam dairesi içerisinde yapılmış olacaktır. Umberto Eco’nun deyişiyle söyleyecek olursak; “okurlar metinlerden, metinlerin açıkça söylemediği şeyleri çıkarsayabilirler... ancak metinlere söylediklerinin tersini söyletemezler” (Eco, 1996: 106).

Bu çalışma, Virginia Woolf’un *Mrs. Dalloway* ve Michael Cunningham’ın *Saatler* romanlarını hermenötik açıdan bir anlama çabası olduğu kadar, aynı zamanda her iki romana yönelik bir karşılaştırma denemesidir. İki metnin çözülmesi ve

karşılaştırılmasında, yine söz konusu metinlerden hareketle özne çıkarım ve yorumlar yapılmıştır. Ancak metinlerin çeviri dilden okunduğu ve incelemeye esas olan metinlerin asılları değil çeviri metinler olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla bu çalışmada yazarın üslubu üzerinden bir inceleme yapılmayacaktır. Zira çeviri dilden yapılmış dile dayalı çözümlenmeler ve üslup çalışmaları, yazardan ziyade çevirmenin dilini ve üslubunu ortaya koyan çalışmalardır. Bu noktada metnin çözümlenmesinde dilbilgisel bir hermenötik yaklaşım uygulanmamıştır; metinde kastedilene yaklaşmak, kastedilenin izini sürmek amaçlanmış, yazarın psikolojik yaşam serüveni de metnin anlamlandırılmasına dâhil edilerek metnin psikolojik açıdan yorumlanmasına öne çıkaran hermenötik bir inceleme yapılmıştır.

İnceleme: Hermenötik Yaklaşımla Michael Cunningham'ın *Saatler* Romanından Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* Romanına Uzanan Çizgide: Okurun Anladığı

Mrs. Dalloway

James Joyce ve T.S. Eliot gibi “yeni roman” anlayışının önemli temsilcilerinden birisi olan Woolf, roman konusundaki bazı uygulamaları ve fikirleri yönünden hem onlardan hem de pek çok çağdaşı olan yazardan ayrılır. Mina Urgan, bir romancı olarak Woolf'un iki yüz yıldır İngiliz romanında egemen olan gerçekçilik geleneğini yıkmak arzusuyla yazdığını dile getirir. Çünkü ona göre yaşamdaki asıl gerçekler ruhsaldır ve dış dünyayla değil, insanın iç dünyasıyla ilişkilidir. “Gerçek, her insana göre değişen, elle tutulmayan, su gibi akan” bir şeydir ve “asıl önemli olan, o gün ne yaptığını, şu gün ne yaptığını rapor etmek değil; aklından gelip geçen duygularla düşünceleri, anlık izlenimleri saptamaya çalışmak”tır (Urgan, 1997: 58). Sarıkaş da, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde uygulanan roman tekniğinin Woolf'a anlaşılabilir ve yetersiz geldiğini, bu nedenle geçerli olan tekniği yok edip kendi vizyonunu anlatan yeni bir üslup ortaya koyduğunu belirtir (Sarıkaş, 2005: 144).

Woolf'un günlüğüne “hayatı ve ölümü, çılgınlığı ve aklı başındalığı vermek istiyorum; toplumsal düzeni eleştirmek, en yoğun biçimiyle onun işleyişini göstermek istiyorum”; “şeytanca bir savaş”, “tasarımı kesinlikle özgün”, onu yazıp kurtulmak istiyorum (Woolf, 2014: 84) diye yazdığı dördüncü romanı *Mrs. Dalloway*'de belirgin bir olay örgüsü yoktur. “Kronolojik sırasıyla anlatılan, başlangıcı, ortası ve sonu olan bir öykü de anlatılmaz: *Mrs. Dalloway*, hem şimdiki zamanı, hem de geçmişi kapsayan bir tek günde geçer”

(Urgan, 1997: 61). Bilinç akışı tekniğinin kullanıldığı romanda kahramanların bilinçleri, roman boyunca şimdi ve geçmiş arasında gidip gelir. Böylece okur, şimdisi ile geçmiş arasında bağ kurduğu roman kahramanlarını daha yakından tanıma imkânı bulur. Bu teknik, ayrıca okur ve roman kahramanları arasında düşünsel ve duygusal bir bağ kurulmasına da imkân verir. Woolf, *Mrs. Dalloway*'ı aynı zamanda bu tarzda yazabileceğinin ilk önemli işareti olarak görür: "Eğer bu kitap bir şey kanıtlayacaksa, ancak bu tarzda yazabileceğimi, ondan asla vazgeçmeyeceğimi, daha daha çok şey araştıracağımı" kanıtlayacak (Woolf, 2014: 92) diye yazar günlüğüne.

Romanını bilinç akışı tekniği ile yazan Woolf'un bu nedenle James Joyce'un etkisi altında kaldığı da söylenir. Ancak o, James Joyce gibi bilinçten ve bilinçaltından geçenleri hiç süzmeden ve seçim yapmadan, olduğu gibi değil; "mantığa uygun bir sıralama içinde ve en önemlisi bilinçaltına hiç yer vermeden aktarır okuyucularına" (Urgan, 1997: 93). *Mrs. Dalloway*'deki kahramanlar aracılığıyla, insan zihninin bir gün içindeki algıladıkları okurlar tarafından kolaylıkla izlenebilir. Bir anlamda geçmiş *şimdi* 'de/an' da açığa çıkar.

Tomris Uyar'ın "bir günün tarihi" (Woolf, 1977: 7) dediği roman, Mrs. (Clarissa) Dalloway'in parti hazırlıklarıyla başlayıp aynı günün akşamı verilen parti ile sona erer. Bu kısa zaman dilimi Clarissa'nın zihninde yaşanan kırılmalarla, geçmiş ve geleceğin iç içe girdiği kişisel bir tarih olur. Anlatılan ve yaşanan on iki saatlik zaman diliminde, kahramanların zihinlerinde yaşanan zamansal kırılmalarla hem geçmişin İngiltere ve Londra'sı, hem de savaş ve savaş sonrası yaşanan kişisel-toplumsal problemler, bunalımlar, insanlar arası ilişkiler, gelenekler ve daha pek çok ayrıntı gözler önüne serilir.

I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan bunalımlı-buhranlı dönemleri psikolojik boyutuyla anlatan *Mrs. Dalloway* romanı, 1923 yılının bir Haziran günü, yaklaşık on iki saatlik bir zaman dilimini konu eder. Ancak zaman, geçmişe gidiş-gelişlerle 1890'lı yıllara, hatta Clarissa ve Peter'in çocuklukları düşünülecek olursa daha da öncesine kadar genişler. Romandaki reel zaman Londra meydanlarının büyük saatlerinden takip edilir. Özellikle *Big Ben* her yarım saatte bir çalar ve böylece roman kişilerinin neler yaptığı okurlar tarafından saat saat izlenir.

Zaman, romanda bağlayıcı olduğu kadar ayırıcı unsurlardan biridir. Herhangi bir bölümlendirmenin yapılmadığı romanda her saat çalışı ayrı bir bölüm olarak değerlendirilebilir. Virginia Woolf, belki de saatlerin romandaki bu işlevi sebebiyle, romanına *Mrs.*

Dalloway'den önce “*Saatler*” adını vermeyi düşünmüştür: “Benim en umut veren, en dik başlı kitaplarımdan biri olacağı kanıtlanan *Saatler*’le sonsuzca boğuşup durmaktayım” (Woolf, 2014: 87) diye yazar günlüğüne.

Her ne kadar savaş doğrudan ele alınan bir konu olmasa da, Birinci Dünya Savaşı’na yönelik eleştirel bir söylemin hâkimiyeti romanda dikkat çekicidir. Woolf’un gözünden (kahramanları aracılığıyla) bir savaş Londra’sıdır okura sunulan. Savaş, kamçısını kaldırmış, nereye indireceğini bilemeyen bir dünya olarak imgelenir romanda (Woolf, 1977: 25). Bu bilinmezlik içinde erkeklerin “kahraman” olmak adına canlarını ortaya koymaları, hayatın ölüme sunulup karşılığında kahramanlık ve yüksek dereceli rütbelerin alınması, temelde yine erkek egemen anlayışla içi dolduran kavramların eleştirisi yapılıır. Savaşların sürdüğü bir dünyada insan neslinin çoğalması, acının çoğaltılması ve beslenmesi olarak ifade edilir yine Woolf tarafından (Woolf, 1977: 111).

Roman Clarissa Dalloway’in vereceği parti için alışveriş yapmak üzere evden çıkmasıyla başlar. Clarissa çiçekçiye uğrayıp çiçek alır, gün boyunca belleğinde geçmişe kırılmalar yaşar, uzun yıllardan sonra eski sevgilisi Peter ile görüşür; bu arada savaş yüzünden dengesi bozulan bir genç kendini öldürür. Romanda anlatılan bütün vaka kısaca budur (Urgan, 1997: 61). Daha çok kahramanların iç dünyaları üzerinde durulduğu için, Urgan’ın da ifade ettiği gibi romanda belirgin bir olay örgüsünden söz edilemez; ancak küçük çapta olaylardan söz edilebilir. Esasen Woolf’un okura büyük olaylar anlatmak gibi bir derdi de yoktur. O, bir kadının derin mutsuzluğunu, intiharla iç içe girmiş ve en nihayetinde yaşamak zorunda bırakılmış bir hayatın sahteliğini, erkek egemenliğine teslim olmuş ve *kendi* olması engellenmiş bir kadının içten içe verdiği mücadeleyi, bir erkeğe sahip olmakla ancak kadına varlık olma hakkı tanıyan sisteme duyduğu öfkeyi anlatmak istemiştir *Mrs. Dalloway* romanında. Kadını baskılayan ve onu yalnızca erkeği olduğundan daha ihtişamlı gösterecek bir ayna olarak değerlendiren erkek egemen sistemi ise her fırsatta eleştirmiştir.

“Kadınlar yüzyıllardır, erkek görüntüsünü gerçek boyutlarının iki katında gösterebilen enfes bir güce sahip büyümlü birer ayna görevini yerine getirmişlerdi” (Woolf, 2017: 40).

Çiçek almak için evinden çıkan Mrs. Dalloway’in Londra sokaklarında yürürken gördüğü şeyler ve onların zihninde bıraktığı

izlenimler onun geçmiş ile şimdi arasında ani *git-gel*'ler yaşamasına yol açar. Bir anda on sekiz yaşına döner ve Peter Walsh ile olan anılarını düşünür. Yirmi küsur yıldır Londra-Westminster'da oturduğunu ve sıkıcı hayatını hatırlar sonra. Bunun gibi geçmişe yönelik zamansal kırılmalar yürüyüş boyunca devam eder.

Peter, yıllar önce Clarissa'yı büyük bir aşkla sevmiş ancak Clarissa, parlamento üyesi olan Richard Dalloway ile evlenmiştir. Richard, romanda İngiliz aristokrasisini, kültür ve geleneklerini temsil ederken, Peter onun tam tersi düzene ayak uydurmayı başaramamış, kendi olmayı seçmiş bir karşı duruşu temsil eder. Clarissa, Richard'ı seçtiği için mutlu ya da mutsuz değildir. Toplumun dayatmalarından, kendi varlığı dışında şeylerle tanımlanmaktan, kalıba sokulmaktan mutsuzdur o. Tıpkı Virginia Woolf'un kendisi gibi. Clarissa'nın kocasına duyduğu hissin aşk olmadığı ise özellikle vurgulanır romanda. Onun hayatında aşka benzer tek şey yıllar önce Sally adında yakın bir arkadaşına duyduğu histir. Clarissa'nın Richard ile evlenmesi, kadının kadına âşık olamayacağını söyleyen tüm toplumsal kural ve dayatmalara bir tür boyun eğiştir. Bu aynı zamanda karşı çıktığı tüm dayatmalara, erkek egemen dünyaya da teslimiyettir. Mrs. Dalloway bu evliliği yapmakla olmadığı şey olarak sahte bir mutluluğun parçası olur:

“Yine de günlerin birbirini izlemesi, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi; sabah uyanıp göğe bakmak, parkta yürümek, Hugh Whitbread'e rastlamak, sonra ansızın Peter'in gelişi, sonra şu güller; bunlar yetiyordu” (Woolf, 1977: 150).

Clarissa'nın eşi Richard Dalloway, o dönemki İngiliz aristokrasisini çok iyi yansıtan bir örnektir. Olan biten her şeyden memnundur; büyük bir çağda yaşadığını, kendi yaşamının ve Clarissa ile evliliğinin bir mucize olduğunu düşünür. Clarissa'ya büyük bir sevgi duymaktadır; ancak bu duygularını açıkça ifade edemez. Richard şaşırtmacasız, oldukça düz, sıradan bir karakterdir; onu özel kılacak herhangi bir farklılığı yoktur. Karısının deyimiyle, her davranışında sadece o davranışının sonucunu amaçlayan biridir o (Woolf, 1977: 19).

Richard Dalloway, sevdiğini söylemeyi düşünerek Clarissa için güller alır. Ancak gülleri eşine verirken daha önce planladığı gibi onu sevdiğini söyleyemez. “İnsan düşündüğünü hiç söylemiyor” diye (Woolf, 1977: 143) geçirir içinden. Sevdiğini söyleyememesi eşini sevmediğinden değildir. Farkında olmadan teslim olduğu ve hayatın

genelinde Richard Dalloway'ı esir almış aristokrasinin kurallardır. Richard roman boyunca kendisine çizilen sınırların dışına çıkamayarak okuru şaşırtmamış olur.

"“Seni seviyorum’ diyecekti. Neden olmasın? Savaşı, geleceği parlak binlerce gencin bir araya gömüldüğünü, daha şimdiden yarı unutulduğunu düşündükçe doğüstü olaylara inanası geliyordu. İşte Londra’da yürüyor, Clarissa’ya kendisini nasıl sevdiğini içinden geldiği gibi söylemeye gidiyordu. Neden hiç söylemeyiz, diye düşündü. Biraz tembellikten, biraz da utangaçlıktan herhalde” (Woolf, 1977: 142).

Romanda en dikkat çeken ayrıntı, romanın başından sonuna kadar devam eden ölüm izleğidir. Savaşın getirdiği, Septimus’un savaşta iken tepkisiz kaldığı ama sonrasında sürekli hesaplaşmak zorunda kaldığı ölümler ve eşinin sürekli onun (Septimus’un) da kendisini öldüreceği korkusu duyması, Clarissa’nın hayatındaki boşluk ve anlamsızlık duygusu bütün bunlar roman boyunca tekrarlanır. Woolf kendisi gibi kahramanı Septimus’u da roman boyunca ölüm fikri etrafında dolaştırır.

Septimus Warren Smith, Clarissa’ya göre çok daha ilginç bir kişiliktir. Mrs. Dalloway’in romandaki tek günü, Septimus’un hayatındaki son gündür. Mrs. Dalloway ve Septimus aynı zamanlarda aynı sokaktan geçerler. Şehrin sokaklarında ilerleyen araba ve gökyüzündeki reklam uçağı Dalloway’in dikkatini çektiği gibi Septimus’un ve eşinin de dikkatini çeker. Fakat Septimus ve Clarissa roman boyunca hiç yan yana gelmezler. Yine de onları birbirine bağlayan görünmez bir bağ vardır. İki de aynı gün Shakespeare’den dizeler anımsarlar. Clarissa "şu anda ölmek, şu anda en büyük mutluluk olacak" dizesini geçirir zihninden (Woolf, 1977: 49). Septimus ise intihar etmek üzere olduğu o son anda hayatın güzelliğini anımsar: "Ölmek istemiyordu. Hayat iyiydi. Güneş ısıcaaktı. Ama ya insanlar?" (Woolf, 1977: 181). Yaşamak isteğini bile ölüm üzerinden dile getirir Woolf. Bunda hiç şüphesiz ki onun ölüm fikrine her zaman yakın oluşunun payı olduğu kadar (ki intihar ederek yüzleşmiştir bu saplantısıyla), henüz tazeliğini koruyan savaş atmosferinin ve savaşın ölümleri sıradanlaştırmasının da rolü vardır. Şöyle yazar günlüklerinde:

“Neden hayat böyle acıklı; böylesine benziyor dipsiz cehennem uçurumunun üstünde asılı incecik

kaldırım şeridine. Aşağı bakıyorum; başım dönüyor; nasıl becerip de sonuna kadar yürüyeceğimi kestiremiyorum” (Woolf, 2014: 46).

Otuz yaşlarındaki Septimus Warren Smith, “koyu gözlerinde, kendini hiç tanımayanları bile korkutan” garip ve “ürkünç bakış”lı bir gençtir (Woolf, 1977: 25). Görüntüsüyle bile ölümü anımsatır. Londra’da orta tabakadan bir memurken, şiire ve edebiyata düşkün bir genç olarak Birinci Dünya Savaşı’na gönüllü olarak katılır. Septimus’un büyük bir uyumsuzluk yaşayacağı, bu seçimle daha en başından belli olmuştur aslında. Şiirin ve edebiyatın savaşla birleşmesinden yıkılmış hayaller, acılar ve dengesini yitirmiş bir ruh çıkar ortaya.

“Septimus ilk gönüllülerden biriydi. İngiltere onun gözünde Shakespeare’in oyunları bir de yeşil elbisesiyle alanda dolaşan Miss Isabel Pole demekti; bunları kurtarmak için gidiyordu Fransa’ya” (Woolf, 1977: 107).

Woolf, Septimus’un şiiri ve edebiyatı seven bir genç olduğunu vurgularken aslında onun ruhen naif, hassas bir kişiliğe sahip, hayat ve sevgi dolu bir genç olduğuna da işaret etmek istemiştir. Oysa savaşın kanlı yüzü, en yakın arkadaşı Evans’ı kaybettiğinde onu umursamaz ve tepkisiz kalacak kadar hissizleştirir. Nihayetinde savaşadamlar ve savaşta ölümler olağandır. Zaten her an birileri ölmektedir. Bu sadece Septimus’a has bir umursamazlık da değildir üstelik; ölüm karşısında toplumsal bir hissizlik ve umursamazlık hâkimdir. “Herkesin Savaş’ta ölmüş sürüyle dostu var” diye düşünür Septimus’un eşi Lucrezia (Woolf, 1977: 84).

Septimus’u çıldırma noktasına getiren ölüm karşısındaki uyanışı olur. En yakın dostunu kaybetmek karşısındaki umursamazlığını daha sonra büyük bir dehşetle fark eder. “Evans öldürüldüğünde aldırmanmıştı; en büyük suçu buydu işte” (Woolf, 1977: 113) der Woolf. Duygularını yitirdiği, Miss Isabel Pole’e olan aşkına ihanet ettiği, âşık olmadan Lucrezia ile evlendiği ve Evans’ın ölümüne üzülmeyeceği için arka arkaya bir yığın suçluluk duyar. Duygularını yitirdiği için lanetlenmiş olduğunu, yaratılış tarafından ölüm cezasına çarptırıldığını düşünür (Woolf, 1977: 113).

Septimus’u toplum içinde ötekileştiren, diğerlerinden farklı bir yaşam sürmesi ya da çektiği acılar değildir. Zaten milyonlarca insan acı çekmektedir ve “hepsi yıllardır mutsuz”dur (Woolf, 1977:

89). Fakat Septimus ve Clarissa bilinç olarak bir uyanış içindedirler, hayatın anlamsızlığını ve saçmalığını fark etmişlerdir. Onları diğerlerinden ayıran da işte bu farkındalık ve uyanıştır. Woolf, romanda Clarissa olduğu kadar Septimus'dur da. Yazarın parçalı bilinci bu iki kahramanla okurun gözleri önüne serilir.

Urgan, Woolf'un "kişisel sorununu, yani yaşamını zehirleyen, sonunda kendisini öldürmesine neden olan delilik sorununu, yazdığı dokuz romanı arasında ancak *Mrs. Dalloway*'de" (Urgan, 1997: 92) ele aldığı söyler. Woolf bunun için hassas yaratılışı, edebiyat ve şiir tutkunu Septimus'u seçmiştir. Ashında Septimus ölmek üzerinde sıkça düşünse de yaşama oldukça bağlıdır. Bu yönden Clarissa ile birbirlerine benzerler. Clarissa da hayatın anlamsızlık içinde akıp gittiğinin farkındadır ama Londra'yı sevmekten vazgeçemez.

Septimus'un yolu Mrs. Dalloway'le bir şekilde kesişmiş, iki bilinç bir şekilde birbiri içine geçmiş, aynı zaman dilimleri içinde benzer şeyler hissetmişlerdir. Fakat birbirlerini fark etmemişlerdir. Oysa Clarissa ile hem maddi hem ruhi bağlantısı olan Peter Walsh, yanlarından geçerken Septimus ve eşi Lucrezia'yı fark eder; "bu güzel yaz sabahında nasıl bir çıkmaza girmişlerdi ki ikisinin de yüzünden umutsuzluk akıyordu" (Woolf, 1977: 90) diye geçirir içinden. Yine Septimus'un intihar ettiği sırada sokaktan geçen Peter Walsh, yerde yatanın Septimus olduğunu görmese de cankurtaranı görür. Böylece bir kez daha Peter ve Septimus'un yolları kesişmiş olur.

Septimus'un intiharı saat altıda gerçekleşir. Bu hem beklenmedik hem de beklenen bir intihar olur okur için. Romanın başından sonuna kadar ölüm duygusu öylesine baskındır ki, bu durum okurda bu yönde bir beklentiye sebep olur. Nihayet Septimus'un intiharıyla ölüm fikri, fiili olarak da gün yüzüne çıkar. Her şey katlanılmaz hale gelse ve evren adeta kendini öldür diye haykırsa da (Woolf, 1977: 115) Septimus intihar ettiği o son anda şaşırtıcı bir kararsızlık içindedir. İntihar etmek üzere iken hayatın güzelliğini düşünür Septimus. İyileşmiş ve eşiyle eski günlerine dönmüştür görünürde. Hal böyleyken anlamsız ve nedensiz gibi görünen intihar, Dr. Bradshaw'ın gelişi ile anlam kazanır. "Sir" unvanıyla onurlandırılmış bir doktor olan Bradshaw, Septimus'u kendi kontrolündeki bir bakımevine kapatmak üzere gelmiştir; "size dinlenmeyi öğreteceğiz orada" der (Woolf, 1977: 121). Bu geliş ile Septimus'un dengesi yeniden altüst olur. Bir kez daha Dr.

Bradshaw'ın eline düşmemek için tam da iyileşmişken pencereden atlayarak intihar eder.

Septimus'un görünürdeki korkusu Dr. Bradshaw'ın eline düşmek olsa da, asıl korkusu onu ötekileştiren, hasta, dengesini yitirmiş ve ölçme yetisini kaybetmiş biri olarak nitelendiren; sadece hayatın anlamsızlığını fark ettiği ve ölüm karşısında yaşadığı uyanış için onu cezalandırmak, hapsedmek isteyen topluma ve onun baskıcılığına teslim olmaktır. Dr. Holmes "korkunç bir şeyin", insan yaratılışının simgesidir onun gözünde (Woolf, 1977: 171). Çünkü Bradshaw bir yönüyle İngiliz toplumunun baskıcılığını, katılığını ve kuralcılığını temsil ederken, diğer yönüyle de insanoğlunun acımasızlığını ve bencillliğini, korkunç insan yaratılışını temsil eder. Dolayısıyla Septimus'un intiharı baskıcı topluma bir başkaldırı, bir tür direniş olarak karşılık bulur. Kişinin pes edişi, güçsüzlüğü olarak nitelendirilebilecek intihar girişimi Septimus'ta adeta güce dönüşür. Woolf, onun ölümünü dramatize etmez. Okur olarak Septimus'a acımayız, belki de hastalıklarla boğuşan o güçsüz ve zayıf adam, ilk kez bu kadar kararlı ve güçlü çıkar okurun karşısına.

Mrs. Dalloway'in partisi akşam kararlaştırıldığı saatte başlar. Clarissa'nın korktuğunun aksine parti gayet iyi geçer, aristokratik çevrenin neredeyse hepsi – başbakan dâhil – oradadır. Yıllar sonra eski arkadaşlar Clarissa, Peter ve Sally de bir aradadır. Partiyeye katılan birçok kişi geçmişe gidiş gelişler yaşar. Septimus'un ölümü ise, Sir Brandshaw ve karısının partiyeye gecikme sebepleri olarak Clarissa ve partidekiler tarafından öğrenilir. Nihayetinde Septimus, intiharı sırasında yoldan geçen ve partiyeye katılan bir grup insan dışında kimsenin farkında bile olmayacağı, konuşmak istemeyeceği bir boşluk bırakır geride. Nasıl olsa "Londra, Smith adlı milyonlarca genci yutmuştu(r)" (Woolf, 1977: 105). Hiç görmediği Septimus'un intiharını tesadüfen öğrenen Clarissa da "işte partimin ortasında ölüm geldi çattı" (Woolf, 1977: 222) diyerek önce bu habere sinirlenir.

"Bradshaw'lar partisinde ne hakla ölümden konuşmuşlardı? Genç bir adam kendini öldürmüştü. Onlar da kalkmış bunu anlatıyorlar. – Bradshaw'lar bir ölüm olayı anlatıyorlar. Kendini öldürmüş – nasıl öldürmüş acaba?" (Woolf, 1977: 223)

Fakat birkaç dakika sonra, günün pek çok anında düşündüğü gibi hayatı ve ölümü düşünmeye, tanımadığı bu genci kendisi ile özdeşleştirerek ona karşı bir yakınlık hissetmeye ve onun ölümünden

kendisini suçlu hissetmeye başlar. Çünkü ölmesi gereken aslında kendisidir.

“Oysa önemli bir şey vardı; kendi günlük hayatında gevezeliğe boğulan, yalan, düzen içinde bozulan, silinen, gün geçtikçe soysuzlaşan bir şey. İşte o genç bu önemli şeyi korumuştur. Ölüm, bir direnme idi. Ölüm, iletim kurma çabasıydı – insanlar gizemli bir şekilde ellerinden kaçan öze ulaşamayacaklarını anlıyorlardı, yakınlık uzaklaşıyordu, tat yok oluyordu. Bir kucaklaşma vardı ölümden. Şu kendini öldüren genç – düşerken hazinesini elinde mi tutuyordu acaba?” (Woolf, 1977: 223-224)

Romanda anlatılanların tümü bir şekilde Clarissa ile maddi ya da duygusal olarak bağlantılı kişilerin başından geçer. Septimus’un ruhi bunalımı, iyileşmesi ve doktordan kaçarken intihar edışı de bir şekilde Clarissa’nın yaşamına ve hatta partisine bağlanır. Clarissa ile Septimus tanışmamışlardır, fakat bir şekilde aynı anda aynı mekânlarda bulunur, aynı olaylara tanıklık ederler. Septimus, Clarissa’nın içindeki buhranı canlı olarak yaşayan kişidir.

Birbirinden farklı hikâyeler ve hayatlar yaşayan roman kahramanları arasında derin yakınlıklar kuran, onların hikâyelerini bir şekilde birbirine düğümleyen ve bu düğümleri tek bir anda (partide), yine tek bir kişiye (Clarissa’ya) bağlayan Woolf, “bu şimdiye kadar yaptığım en önemli buluş” (Woolf, 2014: 89) der:

“*Saatler* ve buluşum üzerine yığınla şey söylemeliyim: Roman kişilerin arkasında nasıl güzel mağaralar kazdığımı: bence bu tam istediğimi veriyor; insanlık, mizah, derinlik. Burada asıl düşündüğüm şey, mağaraları birbirine bağlamak, her birini şimdiki anda tek tek gün yüzüne çıkarmak” (Woolf, 2014: 87-88).

Bütün olarak bakıldığında romanda iki olayın varlığından söz edilebilir; Clarissa Dalloway’in partisi ve Septimus’un intiharı. Virginia Woolf sadece bu romanında değil, genel olarak romanlarında büyük sayılan meselelerden çok, önemsiz sayılan ancak felsefi bir derinliği olan küçük meseleler üzerinde durur. “Ele aldığı kişiler de, renkli bir yaşam sürmeyen, çarpıcı yanları olmayan sıradan insanlar olarak görünürler” (Urgan, 1997: 61). Elli iki yaşındaki Clarissa

Dalloway, İngiliz aristokrasinin yüksek tabakasına mensup olan ve kadın-erkek herkesin ilgisini çeken bir kadındır. Buna rağmen sıradan sayılabilecek bir hayat yaşar. Yazarın tabiriyle tek yeteneği insanları anlamak ve neredeyse içgüdüyle sezme (Woolf, 1977: 18). Günlüklerinden hareketle Woolf'un, Mrs. Dalloway'in kişiliği üzerinde çok daha fazla titizlikle durduğunu ve ona daha çok yoğunlaştığını söyleyebiliriz:

“Şimdiye kadar ilk kez bu kadar az zorlanıyorum. Kuşkulu nokta, bence, Mrs. Dalloway'in kişiliği. Aşırı çetin, aşırı parlıtlı, aşırı süslü püslü kaçabilir. Ama zaten onu desteklemek için sayısız başka kişi katabilirim romana” (Woolf, 2014: 89).

Clarissa düz bir karakter gibi görünse de, aslında kendi içinde çelişkiler barındıran karmaşık bir karakterdir. Peter'in gözünden bakıldığında, rahatına son derece düşkün ve toplumda yükselmeye aşırı önem veren, kocasından iki kat akıllı olmasına rağmen her şeye onun gözünden bakan ve adeta kocasının papağanı haline gelmiş bir kadındır (Woolf, 1977: 96, 97). Sürekli zihninin geçmişte dolaşması, bir nevi *andan* kopuş veya kaçış, onun mevcut *halden* mutsuzluğunu ve memnuniyetsizliğini de ifade eder. Woolf'un "görünmüyormuş gibi bir acayip duyguya kapıldı; görünmüyordu" (Woolf, 1977: 20) diye tanımladığı Mrs. Dalloway, burjuva bir azınlığın içinde partiler düzenleyen, bu sayede kendisini görünür kılan bir varlığa dönüşmüştür. “Mrs. Dalloway olmak; Clarissa bile olmamak” (Woolf, 1977: 20) diye ifade ettiği de budur. Clarissa olamayıp Mrs. Dalloway olmak aslında onun için kaçınılmaz sondur. Peter yıllar önce fark etmiştir bunu onda:

“Bir Başbakanla evlenip bir merdivenin tepesinde duracaktı; kusursuz bir ev sahibesinin derdi (gece, yatağında nasıl ağlamıştı bu söze), kusursuz bir ev sahibesinin bütün nitelikleri var sende demişti” (Woolf, 1977: 16).

Romandaki bir başka dikkat çeken kişi de Sally Seton'dur. Clarissa ve Sally arasında eşcinsel bir ilişki söz konusudur. Clarissa bunu “aşk” olarak tanımlar:

“Ama şu aşk sorunu (diye düşündü, paltosunu kaldırırcan), şu kadınlara âşık olma sorunu. Sally

Seton’u alalım söz gelimi; geçmişte Sally Seton’la olan ilişkisi. Aşk değil de neydi?” (Woolf, 1977: 46)

Sally Seton, romanda gelenek ve göreneklere aykırılığı ile ön plana çıkarılmıştır. Sigara ve puro içer, gece yarları gölde sandalla gezer, yazlık evin koridorlarında çıplak koşabilecek kadar özgürdür. O, bir anlamda hem Clarissa’nın hem de Virginia Woolf’un olmak isteyip de olamadığı kişi; bastırılmış kişiliğidir. Woolf günlüklerinde kendisinden söz ederken “ben bütün toplulukların dışındayım” (Woolf, 2014:400) diye yazar. Sally Seton tam da böyle bir karakterdir.

1925’te yayımlanan *Mrs. Dalloway*, mekân olarak I. Dünya Savaşı sonrası sokakları, parkları ve evleriyle Londra şehrinde geçer. O sıralarda İngiltere bütün dünyayı etkisi altına alan I. Dünya Savaşı’ndan henüz çıkmış bir ülkedir. Dolayısıyla Virginia Woolf bu romanı ile çağına, o dönemde yaşanan buhran ve bunalıma, bozulan toplum düzenine ve insanlar arası ilişkilere de göndermelerde bulunarak çağının eleştirisini yapar. Fakat kişilerin zihin dünyaları daha çok ön planda olduğu için mekân geri planda kalmıştır. Romanda Londra’nın farklı kişiler arasında bir ortaklık kurmak gibi bir işlevi olduğu söylenebilir. Örneğin bütün kahramanlar Londra şehri sevmekte birleşirler.

Kafka’nın roman kahramanları hem yaşadıkları kişisel düş kırıklıkları ve buhran yüzünden hem de I. Dünya Savaşı’nın arkasından gelen politik ve sosyal değişmeler nedeniyle topluma yabancılaşmış kişilerdir. Bu yabancılaşma benzer şekilde Woolf’un kişilerinde de açığa çıkar. *Mrs. Dalloway* romanındaki Clarissa karakteri bulunduğu zümreden uzaklaşmış, ailesi ve çevresi ile kurduğu iletişimi zayıflamış, giderek yalnızlaşmış bir kadındır. Büyük bir heyecanla giriştiği parti hazırlıkları aslında bu kopuşu ve yabancılaşmayı yok etme gayretinden başka bir şey değildir. Mc Laurin de Woolf’un romanlarındaki karakterlerin “birçoğunun çok yalnız” ve “ayrılmışlıktan kurtulma arzularını tatmin etmek için ümitsizce çevreleri ile ilişki kurmaya” çabalayan kişiler olduklarını belirtir (Akt. Sarıkaş, 2005:145).

Septimus da yaşadığı çevreden kopmuş, çevresine yabancılaşmış, ötekileştirilmiş bir kişi olarak çıkar karşımıza. Karısıyla bile aralarında gözle görülmeyen bir duvar vardır. Yaşadığı ruhsal çöküntü dış dünya ile olan bağlarını koparmış, karısı ile arasındaki iletişimi kopma noktasına getirmiştir. Fakat ondaki yabancılaşma sadece iletişimsizlikten değil, toplumda meydana gelen

değişimlerin, değişen değer yargılarının ve katıldığı savaşın ruhunda yarattığı hayal kırıklığının sonucudur. Septimus bir anlamda savaşın savurup bir kenara attığı, toplumun sırtını döndüğü bütün bir nesli temsil eder. Çoğu ölüp gitmiş, ölmeyenler ise Septimus gibi yalnızlığa itilmiştir. Toplum kendisi için savaşan, hayatını ortaya koyan, gösterdiği kahramanlıklarla rütbesini yükselten bu gencin farkında bile değildir. Bu anlamda roman boyunca tekrarlanan iletişimsizlik teması, o dönemde birey ile toplum arasındaki iletişimsizliğin de yansımadır bir bakıma.

Virginia, pek çok açıdan *Mrs Dalloway* romanında yarattığı Mrs. Dalloway karakteriyle özdeşleşir. Hatta pek çok incelemeci Mrs Dalloway'ın Virginia Woolf'un kendisi olduğunu iddia eder. Woolf'un kocası Leonard ile olan ilişkisi de, Dalloway çiftinin ilişkisinden pek farklı değildir. Bu iki kadın da kocasına âşık değildir. Clarissa'nın Sally'ye duyduğu aşkın benzerini Woolf da kendi hayatında yaşamıştır. Hatta *Mrs Dalloway* romanını kaleme almadan önce hayatında üç farklı kadına karşı aşk ve aşka yakın hisler beslemiştir.

“Virginia Woolf ilk gençliğinde, belki de Mrs. Dalloway'deki Sally Seton'un modeli olan Madge Vaughan'a âşık olmuştu. 1914'teki bunalımı sırasında, kendisiyle büyük bir özveriyle bakan Violet Dickinson'a da âşık oldu. Ama asıl büyük aşkı 1922'de, yani kırk yaşındayken tanıştığı Vita Sackville-West'di” (Urgan, 1997: 26).

Clarissa Dalloway ve Virginia Woolf, gelenekçi toplum yapısından ve onun bireyler üzerindeki baskılarından, toplumsal yapının kadınlara biçtiği rollerden şikâyetçi olmak bakımından da birbirlerine benzerler. Yazar feminist duygularını Clarissa ve Sally'nin kişiliğinde romanında yansıtır.

Woolf, *Mrs. Dalloway* romanı aracılığı ile kendisine hayatı zehreden hastalığını da ilk kez bir romanında ele almış olur. Bunu yansıtmak için de en uygun kişi olarak Septimus'u seçer. Yazar *Saatler* adını koymayı düşündüğü *Mrs. Dalloway* romanındaki buhranı vermenin kendisi için ne kadar güç olduğunu ise günlüğüne şöyle not düşer:

“*Saatler*'i derin duygularımdan yola çıkarak mı yazıyorum? Elbette çılgınlık bölümü beni öylesine

zorluyor, aklımın öyle kötü, öyle volkan gibi
püskürmesine neden oluyor ki...” (Woolf, 2014: 84)

Mrs. Dalloway romanını yazdığı döneme kadar iki kez intihar etmeyi denemiş ve hayatını intihar ederek sonlandırmış bir yazar olan Woolf’da ölüm saplantılı bir duygudur. Kendisinde saplantı haline gelen intihar fikrini ve eylemini romanında Septimus aracılığıyla ortaya koyar. Neden Clarissa değil de Septimus? Çünkü hem delilik hem de intihar Clarissa karakterinin yapısına ve dolayısıyla roman kurgusuna ters düşecektir. Böylece Clarissa Dalloway ve Septimus Warren Smith, yazarın iki farklı yönünü yansıtan, bir anlamda ikiye bölünmüş bilincinin yansımaları olur romanda.

Saatler

Michael Cunningham’ın *Saatler* romanı üç ayrı kadının iç içe geçmiş farklı öykülerini anlatır. Aynı zamanlarda ve farklı mekânlarda yaşayan bu üç kadının ortak yönü; üçünün de çıkmazlar yaşaması, kararsızlık ve mutsuzluk içinde ben/varlık olma çabalarıdır. Birbirinden ayrı gibi görünen bu üç yaşam bir yerde birbiri ile iç içe geçer. Karakterlerden biri 1920’lerde hala Viktoryen ilkeleriyle insanlarını boğan Richmond gibi küçük bir kasabada yaşayan ve ciddi ruhsal sorunlarla boğuşan, hatta iki kez intihar teşebbüsünde bulunmuş Virginia Woolf’tur. Eski yaratıcılığını kaybettiğini düşünmeye başlayan Woolf, o sıralarda ünlü romanı *Mrs. Dalloway*’i bitirmeye çalışmaktadır.

Romanın diğer kahramanı 1950’lerin Amerika’sında Kaliforniya’da yaşayan, biri Richard diğeri de karnındaki olmak üzere iki çocuğa sahip olan ve aile denen hücreyi terk etme çabaları içinde saplantılı bir şekilde boğuşan, aynı zamanda da Virginia Woolf’un *Mrs. Dalloway* romanını elinden düşürmeyen Laura Brown’dur.

Romanın 2000’li yıllarda yaşayan bir diğer kadın kahramanı ise ellili yaşların eşiğindeki Clarissa Vaughan’dır. Kitap editörlüğü yapan Clarissa melankolik bir yapıya sahiptir. Aslında romanın üç kadın kahramanı da ruhsal yapı itibarıyla birbirine benzemektedir. Bir kızı olan Clarissa on sekiz yıldır Sally’le ile beraber yaşar. O bir bakıma Michael Cunningham’ın günümüzün *Mrs. Dalloway*’i olarak düşündüğü kişidir. Clarissa Dalloway’in yakın arkadaşı Sally’e duyduğu ancak toplumsal baskılar nedeniyle bastırmak zorunda kaldığı aşkı Cunningham *Saatler* romanında Clarissa Vaughan’a yaşatır.

Roman Virginia Woolf'un intiharı ile sondan başlıyor gibi görünse de, bu bölümün ardından olaylar kronolojik sıra takip edilerek baştan anlatılır. Üç kadın kahraman da bir hazırlık telaşı içinde çıkar okurun karşısına. Virginia Woolf kardeşi ve çocukları geleceği için hizmetçilerine hazırlık yaptırır. Laura Brown ise oğlu Richard ile birlikte kocasının doğum günü için pasta yapacaktır. Romanın bir diğer kahramanı Clarissa, şiiir ödülü alan ve AIDS hastalığı ile boğuşan arkadaşı ve eski sevgilisi Richard için parti hazırlığındadır. Böylece romanın üç kadın kahramanını ortak bir eylem etrafında bir araya getirilmiş olur.

Saatler romanındaki üç kadın farklı zaman ve mekânlarda yaşamış olsalar da, benzer duyguları hissetmiş, belirli sınır ve kalıpları içinde yaşamaktan sıkılmış, hayatın sıradanlığından kurtulma arzusu içinde mutsuz kadınlardır. Sürekli olmadıkları kişi olmaya, kendilerine biçilen rolleri oynamaya zorlanmış, dahası bu rolleri kendilerini inandırmışlardır. Yazar üç kadın kahramanın hayatlarındaki basit ayrıntılar üzerinden giderek okura bu benzerliği göstermek ister:

Mrs. Brown hakkında:

“Aslında başka yerde olmak istiyor, basit ve budalaca sayılan işler yapmaya; domatesleri incelemeye, saç kurutucusunun altında oturmaya razı olmuş, çünkü bu onun becerisi ve görevi” (Cunningham, 2017: 43).

“Neyim var benim diye düşünüyor. Mutfaktaki adam kocası, çocuk da kendi oğlu. Adamla çocuğun ondan bekledikleri şey, yanlarında olması ve elbette ki sevgisi. Sessizce geri dötüp yukarı, yatağına ve kitabına gitme arzusunu güçlükle bastırıyor” (Cunningham, 2017: 44).

Virginia Woolf hakkında:

“Yıllar geçtikçe akıl sağlığını korumak için bir başkasıymış gibi rol yapmanın da gerekli olduğunu öğrenmiş, yalnızca kocası ve hizmetkârlar için değil, öncelikle insanın kendi inancını güçlendirmesi için” (Cunningham, 2017: 81).

Clarissa Vaughan hakkında:

“Bütün bunları terk edip öteki evine, ne Richard’ın ne de Sally’nin bulunduğu öteki evine kolayca dönebilir; kadın olmuş bir genç kızın, hala umut dolu, hala her şeyi başarabilecek birinin, yalnızca Clarissa’nın özünün bulunduğu eve. Bütün kederinin ve yalnızlığının, bu ikisiyle kurulmuş o çürük iskelenin yalnızca bu evde, bu nesnelerin arasında, tatlı, sinirli Sally ile birlikte yaşamaktan kaynaklandığını anlıyor. Buradan ayrılırsa mutlu, hatta mutludan da öte bir şey olacağını anlıyor. Kendisi olacaktı” (Cunningham, 2017: 88-89).

Tıpkı *Mrs. Dalloway* romanında olduğu gibi *Saatler* romanın arka planında da bir ölüm ve intihar izleği sürekli tekrar edilir. Hatta roman Woolf’un intihar sahnesiyle başlar. Sonrasında okurun karşısına hasta, yılgın ve yaşama arzusunu kaybetmiş Richard çıkar. Virginia Woolf’un anlattığı bölümde ise Woolf *Mrs. Dalloway* romanına yeni başlamıştır. Romanı üzerinde düşünürken, daha en başında ve hiç neden yokken Clarissa Dalloway’i öldürmeye karar verir.

“Clarissa Dalloway ölecek, bu kadarından emin, ama kitabın daha başındayken nasıl ya da neden öleceğini söylemesi mümkün değil. Herhalde, intihar edecek, diye düşünüyor” (Cunningham, 2017: 69).

“Orta yaşta ölecek. Büyük olasılıkla, önemsiz bir şey yüzünden intihar edecek” (Cunningham, 2017: 79).

Daha sonra Richard’ın (kendisi şair ve yazardır) yakın arkadaşı ve gençlik aşkı olan Clarissa’yı anlatan bir roman yazdığını ve romanın sonunda Clarissa’nın beklenmedik bir şekilde intihar ettiğini öğreniriz. Bir anlamda Richard’ın bastırılmış intihar fikrinin kendi yazdığı romanda açığa çıktığına şahit oluruz. Tıpkı Woolf’un bastırılmış intihar isteğinin Septimus karakterinde açığa çıkması gibi.

“Sanki on bin sayfaymış gibi. Hiçbir şey olmuyor. Ve sonra, *küt.* Kadın kendini öldürüyor” (Cunningham, 2017: 123).

Romanın bir diğer kahramanı Laura da “hapsediği” evden, kendisine biçilen eş rolünden ve atıldığı yalnızlıktan kurtulmak için

oğlu Richard'ı bile geride bırakmayı göze alır ve yanına Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* romanını da alarak, intihar etme fikriyle Normandy'de (otel) bir günlük oda kiralar.

“Bir an oradan uzaklaşmak istiyor Laura – çocuğu üzmem için değil, bunu asla yapmaz – ama özgür olmak istiyor, sorumsuz, bağımsız” (Cunningham, 2017: 77).

Yalnız kaldığında (ki özgürlük Laura için biraz da yalnız kalmak demektir) bıraktığı yerden *Mrs. Dalloway* romanına devam eder: “artık ne güneşin sıcaklığından kork, ne de azgın kışın gazabından” (Cunningham, 2017: 142). Tam da bu satırları okuduğu anda Laura ölmenin mümkün olabileceğini düşünür.

“Çok rahatlatıcı da olabilir, diye düşünüyor; çekip gitmek çok özgürce gelebilir insana. Herkese, siz bilmiyorsunuz ama ben beceremedim, demek; bir daha denemek istemiyorum. Bunda ürkütücü bir güzellik olabilir, diye düşünüyor” (Cunningham, 2017: 143).

Fakat bu intihar Septimus'un intiharı gibi bir meydan okuma değil, bir boyun eğme, bir pes ediş olacaktır. Bir anlamda kendine dayatılan rollerin baskısıyla, başkalarının arzularına, kurallarına karşı koyamadığı için intihar etmiş olacaktır Laura. Başkaları için ölmektense kendisi için yaşamaya karar verir ve intihar düşüncesinden vazgeçer. Bebeğini doğurduktan sonra evi terk edip, kendisine sunulanı değil, kendi seçtiği hayatı yaşamaya gider ve geride bıraktıkları için belirgin bir pişmanlık da yaşamaz.

Laura'nın arkadaşı Kitty'nin hastalığı ve Laura'nın onu kaybetme korkusu da arka planda yine ölümü çağırır. Virginia Woolf ise *Mrs. Dalloway* romanının her aşamasında adeta ölüm fikriyle boğuşur. Clarissa'yı öldürmekten vazgeçse de ölüm ve intihar fikrinden vazgeçmez.

“Clarissa ölmeyecek, kendi eliyle yaşamına son vermeyecek. Bütün bunları bırakıp gitmeye dayanabilir mi? (...) Bir başkası ölmeli. Clarissa'dan çok daha zeki biri olmalıydı ölen; acılar çeken ve dünyadaki baştan çıkarıcı şeylerden, fincanlardan, paltolardan uzak duracak kadar zeki biri olmalıydı” (Cunningham, 2017: 145).

Mrs. Dalloway romanında Septimus'a karşılık *Saatler* romanında Richard intihar eder. *Saatler* romanında kurgu her ne kadar üç kadın kahraman etrafında örülmüş gibi görülse de, Richard Brown, romanda en az kadın karakterler kadar önemlidir. Şair ve yazar olan Richard, Septimus gibi hassas ve ince bir ruha sahiptir. *Mrs. Dalloway* romanında olduğu gibi *Saatler* romanında da Richard aracılığıyla edebiyat ve şiir tutkusu ile intihar bir kez daha yan yana gelir. Tıpkı Virginia Woolf'un kişiliğinde edebiyat ve intiharin yan yana gelmesi gibi.

Richard, Virginia Woolf'un intihar etmeden önce eşine yazdığı mektuptan birkaç cümle söyleyerek tıpkı *Mrs. Dalloway* romanındaki Septimus Smith gibi pencereden atlayıp intihar eder. İntihar etmeleri ve edebiyata/şiire ilgi duymaları dışında iki kahraman arasında başka bir bağ yok gibidir. Septimus kendisini tümüyle terkedilmiş hissettiğinden ve hissizleşmiş ve tepkilerini yitirmiş bir toplumla artık yabancılaştığından intiharı seçer. AIDS'den hergün biraz daha ölmekte olan Richard'ın ise yaşamak için artık bir nedeni kalmamıştır, bu yüzden intiharı seçer.

Huzursuzluk hissi romandaki üç kadın kahramanda (Virginia, Laura, Clarissa) belirgin olarak hissedilir. Bu huzursuzluğun kaynağı *Mrs. Dalloway* romanında olduğu gibi toplum ve toplumun kadına biçtiği roldür. Ve hiç şüphe yok ki Laura biraz da elinden hiç düşürmediği Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* romanının etkisi altındadır. Çünkü benzer bir duygu Mrs. Dalloway'de de vardır. Romanın bir yerinde şöyle der:

“Görünmüyormuş gibi bir acayip duyguya kapıldı; görünmüyordu; bilinmiyordu... Herkesle birlikte Bond Sokağı'ndan yukarı bu ağır, şaşırtıcı, ciddi ilerleyiş var yalnız, bu Mrs. Dalloway olmak; Clarissa bile olmamak; bu Mrs. Richard Dalloway olmak” (Woolf, 1977: 20).

Dan ile evlenene kadar bütün vaktini kitap okuyarak geçiren, “gece gündüz okuyan kız, Laura Zielski gitmiş” evlendikten sonra “yerine Laura Brown gelmişti”r (Cunningham, 2017: 41). Aslında Laura duyarlı bir eşe, hassas bir çocuğa ve dışarıdan bakıldığında mutlu bir evliliğe sahiptir. Kocasını kendi doğum gününde karısına çiçek alacak kadar sevmektedir eşini. Yine de Laura'yı huzursuz eden bir şeyler vardır.

“Laura sonsuza dek burada sıkışıp kalmış, eş rolü oynuyor. Bu geceyi geçirmek zorunda ve ertesi sabahı, sonra bir başka geceyi, burada, bu evde, gidecek başka bir yeri yok. Hoşnut etmek zorunda; devam etmek zorunda” (Cunningham, 2017: 192).

Clarissa Dalloway'e toplumun biçtiği kadınlık rolü onun adını ve kimliğini silmiştir. O artık eşinin üzerinden tanımlanan bir varlıktır ve bu toplumda kadının var olabilmesinin en önemli şartı bir erkek üzerinden tanımlanmasıdır. O da tıpkı *Saatler*'deki Laura Brown gibi evine ve kadınlık rollerine hapsedilmiş bir kadın olarak, iç dünyası ile dış dünya arasındaki dengeyi sağlamakta zorlanır çoğu zaman.

Saatler romanındaki Laura Brown yıllar önce oğlu Richard'ı ve küçük kızını terk etmiştir. Richard, romanda Laura Brown'un ve Clarissa Vaughan'ın hikâyesini birbirine bağlayan bağıdır aynı zamanda. Richard gençliğinde âşık olduğu sonrasında da en yakın arkadaşı olan Clarissa'ya “Mrs. Dalloway” diye seslenir. Bu isim, tutku denilecek bir hisle bağlı olduğu annesi Laura Brown'un elinden düşürmediği *Mrs. Dalloway* romanının ana karakterine aittir ve muhtemelen Richard'daki çağrışımı terk edilmek ve kaybetmek üzerindedir. Nihayetinde Richard'ı annesinden sonra Clarissa ve Louis de terk etmiştir.

Clarissa Vaughan kendi istediği hayatı yaşama cesaretini gösterememiş olmasıyla Clarissa Dalloway'a çok benzer. Clarissa Dalloway her ne kadar roman boyunca yaşadığı hayattan mutsuzluk duysa da bu mutsuzluğu kabullenmiş, kendisine sunulana boyun eğmiş görünmektedir. Mutsuz olduğu evlilik oyununu başarıyla sürdürmeye devam eder. Clarissa Vaughan da gençlik aşkı ve arkadaşı olan Richard'ın ölümüne kadar ona duyduğu sevgiden çok acıma duygusuyla ve onu yalnız bıraktığında oluşacak suçluluk duygusundan korktuğu için yanında olmaya devam eder.

Saatler romanında üç kadın kahramanı (Virginia Woolf, Laura Brown ve Clarissa) birbirine yaklaştıran bir diğer unsur da yalnızlık duygusudur. Üçünün de hayatlarındaki bütün hareketlilik içine düştükleri yalnızlığı gizlemeye, örtmeye yöneliktir. Virginia'nın odasına kendisini hapsedip saatlerce dışarı çıkmadan romanı ile ilgilenmesi, Laura'nın kocasının doğum günü için kek hazırlıklarına girişmesi ve Clarissa'nın Richard için düzenlediği parti hazırlıkları hep bu yalnızlık duygusunu örtme çabalarıdır. Hem *Mrs. Dalloway* hem de *Saatler* romanında parti vermek *sessizliği gizlemeye*

çalışmaktan başka bir şey değildir. Clarissa Dalloway de yaşadığı iç sıkıntısı, boşluk ve yalnızlığı bitmeyen partileriyle kapatmaya çalışır.

Saatler'deki üç kadın kahramanın duygusal olarak yakınlarında bulunan kadınlara yönelmeleri de içinde buldukları yalnızlık duygusuyla ilişkilidir; Woolf kızkardeşi Vanessa'ya içten içe aşka benzer bir yakınlık hissederek, Laura rahim kanseri olmasından dolayı endişelendiği arkadaşı Kitty'ye yine aşka benzer bir ilgi duyar (onu dudaklarından öpmekten kendini alıkoyamaz) ve Clarissa da on sekiz yıldır beraber yaşadığı Sally'e son derece bağlıdır.

Mrs. Dalloway romanının başkahramanı Clarissa Dalloway de yakın arkadaşı Sally Seton'a aynı şekilde aşka benzer bir bağlılık hissederek. Düşüncelerinin geçmişe takılıp kaldığı zamanlarda aklına hemen eski arkadaşı Sally Seton gelir. "Bu hisler aşk değil de neydi?" (Woolf, 2009: 38) Ancak Mrs. Dalloway olarak onu eve hapseden toplum, Sally ile olan ilişkisini de koparmıştır. O dönem İngiltere'sinde kadınların başka kadınlara âşık olabilmemesinin yolu yoktur. 21. yüzyılda yaşayan Clarissa Vaughan, artık değer yargıları değişen bir toplumun parçasıdır. Onun Sally'e olan aşkını yaşamasına engel olan artık toplum değil, Richard'ın üzerine düşürdüğü gölgedir.

"Bir kez bile, yirmi yıl boyunca bir kez bile Clarissa'nın Sally ile birlikte yaşama kararının derin bir ahlak bozukluğunun bayağı bir gösterimi olmasa da en azından Clarissa'nın bir zayıflığı olduğu düşüncesinden vazgeçmedi" (Cunningham, 2017: 24).

Mrs. Dalloway romanında Clarissa Dalloway etrafında üstü kapalı ele alınan eşcinsel eğilim konusu, *Saatler* romanında hemen bütün kahramanlar aracılığıyla vurgulanır. Clarissa Vaughan'ın Richard ile ilişkisi o henüz 18 yaşında iken (1965 yazında) başlar. Richard, Clarissa ile beraber olurken aynı zamanda Louis ile de birlikte. Richard'ın Louis'le sürdürdüğü gay ilişki, Clarissa'nın onu sevmesine ve onunla birlikte olmasına engel olmaz. "Sen onları, onlar da seni istedikçe neden herkesle cinsel ilişkiye girilmesini ki?" (Cunningham, 2017: 93) diye düşünür Clarissa. Nihayetinde kendisi de daha sonra Sally ile uzun yıllar sürecek eşcinsel bir birliktelik yaşayacaktır.

Laura'nın yakın arkadaşı Kitty'e beslediği cinsel arzu romanda çok açık bir şekilde ifade edilmez. Esasen Laura da bu bastırılmış arzularını kendisine itiraf etmekten korkar. Kitty'nin

hastalığı üzerine konuşurlarken Laura kendisine engel olamayarak onu dudaklarından öper, Kitty de bu öpücük karşısında rahatsız olduğunu ifade edecek bir tavır göstermez.

“Laura’yı şaşırtan – zaman zaman da dehşete düşüren – Kitty’nin arkadaşlığından nasıl da keyif aldığı. Laura’nın kocası nasıl sevimliyse Kitty de öyle değerli” (Cunningham, 2017: 101).

Romandaki bir diğer *gay* ilişki, Richard’dan ayrılan ve artık elli üç yaşında olan Louis’in eski öğrencilerden Hunter isimli bir gençle yaşadığı birlikteliktir. Ancak onunla çok mutlu olduğu söylenemez. O hala kendisiyle birlikteyken aynı zamanda Clarissa ile de birlikte olduğu, kendisini daha az sevdiği için, dahası Clarissa için kalın bir roman yazdığı halde romanda kendisinden hiç bahsetmemiş olduğu için Richard’a kırgındır.

“Gerçek şu ki, Hunter’ı sevmiyor, Hunter da onu sevmiyor. Bir ilişkileri var, yalnızca bir ilişki. Bazen saatlerce onu düşünmediği oluyor. Hunter’ın başka erkek arkadaşları var...” (Cunningham, 2017: 127)

Romanda açık bir şekilde ifade edilmeyen bir diğer eşcinsel eğilim de Clarissa’nın kızı Julia ile arkadaşı Mary arasındadır. Mary açıkça söyleyemese de Julia’ya karşı güçlü bir cinsel arzu duymaktadır.

“ ‘Haydi ama,’ diye sesleniyor Julia bir kez daha, Mary peşinden koşuyor, umutsuzca, acı içinde (Julia onu sevmiyor, öyle sevmiyor, asla da sevmeyecek)...” (Cunningham, 2017: 153)

Clarissa ve etrafındaki kişiler (Sally, Richard, Louis, Mary) modern çağın getirdiği özgürlükle cinsel kimliklerini rahatça ifade etmekten ve farklı cinsel tercihlerini rahatça yaşamaktan çekinmeyen kişileridir. Oysa bir önceki kuşağa mensup olan Laura, bunu kendisine bile itiraf edememiştir. Laura’nın farklı cinsel arzuları bastırılmış olarak kalır. Çünkü çevresi tarafından bu eğilimlerin normal karşılanmayacağını bilir. Aynı şekilde *Saatler* romanındaki kurmaca Virginia Woolf ile gerçekteki yazar Woolf ve onun yarattığı Mrs. Dalloway karakteri de yaşadıkları dönem ve toplumsal baskı nedeniyle bu eğilimlerini bastırmışlardır. Ancak *Saatler* romanı üzerinden konuşacak olursak, toplumda cinsel kimlikler konusundaki

baskıcı tutuma bir tepki olarak cinsel kimliklerin tanınması yönündeki bu özgürlük vurgusu, tüm karakterlerin eşcinsel eğilim içinde ele alınmasıyla etkisi ve gücünü kaybetmiş, adeta anomaliye dönüşmüştür.

Saatler romanı intihar izleği, kadın-erkek eşcinselliği, toplumsal yabancılaşma, toplumun bireyler üzerindeki baskı ve dayatmaları ele alması noktasında Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway*'ine benzer. Roman kendi içinde ve roman kişileri arasında da yoğun bir ilişkiler yumağı barındırır. Yazar romandaki iki kadının (Clarissa ve Laura) yaşamını bir şekilde Virginia Woolf'un yaşamına düğümler. Clarissa ve Laura arasında da Richard aracılığıyla bir bağ kurulur.

Michael Cunningham'ın *Saatler*'indeki roman kahramanı Virginia Woolf ile gerçek yaşamdaki Virginia Woolf arasında pek çok yönden yakınlık vardır. Romandaki gibi gerçekte de Virginia Woolf ile Leonard Woolf'un evliliklerinin cinsel açıdan yeterli olmadığını ve Virginia Woolf'un eşcinsel eğilimleri olduğunu Mina Urgan incelemesinde (*Virginia Woolf*) yazar. Woolf ise bir kadının bir kadından hoşlanabileceğini, bundan utanmaya ya da korkmaya gerek olmadığını söyler.

“Sakın kaçmayın. Kızarmayın. Kendi aramızda,
kimi zaman böyle şeylerin olduğunu kabul edelim.
Kimi zaman kadınlar kadınlardan hoşlanır” (Woolf,
2017:92).

Virginia Woolf çok güzel bir kadın olan ablası Vanessa'nın gölgesinde kalmış olmanın izlerini, *Mrs Dalloway* romanında Clarissa'nın kendini fiziki olarak eleştirmesi ve başka kadınların güzelliklerini seyredişleriyle hissettirir. Clarissa da tıpkı kendisi gibi erkeklere karşı soğuk, kadınlara karşı ilgilidir. “Woolf'un cinsel seçimi kadınlardan yanaydı. Yalnız cinsel açıdan değil, hiçbir bakımdan erkeklerden hoşlanmazdı” (Urgan, 1997: 100) der Mina Urgan.

Cunningham *Saatler* romanında Virginia Woolf'u *Mrs Dalloway* romanını yazdıktan hemen sonra intihar etmiş gibi gösterir. Oysa Virginia 28 Mart 1941 yılında bir cuma günü intihar etmiştir. Yani *Mrs. Dalloway* romanını yazdıktan çok sonra. Ayrıca Cunningham romanında Woolf'u daha çok ruhsal dünyasındaki fırtınalar ve hastalığına vurgu yaparak ön plana çıkarır. Hizmetçilerle kurduğu ilişki, gündelik hayat akıp giderken ondan kopuşu, küçük

yeğenlerinin onunla ilişkileri ve Woolf'un eşiyile iletişimi, bunların tümü onun ruhsal olarak ne kadar kötü bir durumda olduğunu göstermeye yöneliktir.

Saatler romanında Woolf'un intihar sahnesi ve ardından bıraktığı mektup gerçekliğe uygundur. Ancak bunlara rağmen kurmaca Woolf ile gerçekteki Woolf'un birebir aynı kişi olduğu iddia edilemez. Cunningham'ın romanını oluştururken Virginia Woolf'un günlüklerine baktığı şüphesizdir. Ama *Saatler*'deki Woolf artık kâğıt bir varlıktır ve çoğu eleştirmenin dikkat çektiği gibi kimi yönleri oldukça abartılmıştır.

SONUÇ

Michael Cunningham *Saatler* romanını Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* romanından yola çıkarak yazdığını bizzat kendisi ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı her iki roman arasında var olduğu açıkça ifade edilmiş benzerlikleri tespit etmek olmamıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi iki romanda ölüm ve intihar izleği, eşcinsellik, bastırılmış cinsel eğilimler, toplumsal yabancılaşma, toplumun bireyler üzerindeki baskı ve dayatmaları, erkek egemen toplum karşısında kadın, parçalanmış bilinç ve huzursuzluk gibi konularda *Saatler* romanı ile Virginia Woolf'un *Mrs. Dalloway* romanı arasında pek çok benzerlikler bulunmaktadır.

Saatler romanı ve *Mrs. Dalloway* romanı aralarındaki çok benzerliğe rağmen iki romanın şahıs kadrosu ve roman kişileri birebir örtüşmez. Örneğin *Saatler*'deki Richard ile Woolf'un yarattığı Septimus birbirine karşılık olarak düşünülebilecek kişiler değildir. Her iki romandaki Clarissa karakteriyle bu kahramanların ilişkileri arasında da bir benzerlik yoktur. Çünkü Richard Clarissa'nın eski aşkı ve arkadaşı iken *Mrs Dalloway*'deki Clarissa, Septimus'un herhangi bir şeyi değildir, üstelik bir kez bile karşılaşmamışlardır. Bu iki kahramanın intihar etme nedenleri de birbirinden tamamen farklıdır. Richard, Septimus'a benzetilmeye çalışılan zorlama bir kişi gibi durmaktadır.

Aynı şekilde Clarissa Dalloway'in tam karşılığı *Saatler*'deki Clarissa Vaughan değildir. Aynı olmaları da beklenemez, çünkü Cunningham'ın yarattığı Clarissa karakteri 21. yüzyıl Londra'sında, değerleri değişmiş bir toplumda yaşamaktadır. Onları bir araya getiren hayata bakışlarındaki ve ilişkilerindeki bir takım benzerliklerdir sadece. Hatta bu yönden bakıldığında bazı açılardan Laura Brown, Clarissa Dalloway'e daha çok benzer. Cunningham'ın romanındaki

belki de en başarılı karakter Laura Brown'dur. Çünkü yazarın orijinal buluşudur ve romana kurgusal açıdan da çok iyi oturtulmuştur.

Makalede her iki roman konu, kurgu, olay, durum ve kişiler noktasında ele alınmış, romanlardaki kişilerin tavır, duygu, düşünce ve duyuş noktasında eşya, mekân ve diğer roman kişileriyle ilişkileri yorumlanarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Hiç şüphesiz ki hermenötik yaklaşımla ortaya koyulan bu çözümleme öznel yorum ve görüşlere dayanmaktadır. Bu noktada okurun duygu, düşünce, bilgi, birikim ve kültürü metnin çözümlenmesinde temel dayanak oluşturmaktadır. Dolayısıyla her iki romanın da farklı okurlar tarafından farklı okumalarla bambaşka yorum ve anlamlar üretebileceği şüphesizdir. Bu durum edebi değeri yüksek metinlerin her okumada yeniden üretilmeye açık olmalarının bir sonucudur. Bu makalede de hermenötik yaklaşımla her iki romanın anlam katmanına yeni bir boyut kazandırmak amaçlanmıştır.

Sonuç olarak her iki romandan hareketle şunu söyleyebiliriz: *Saatler* romanı, *Mrs. Dalloway* romanının yazar tarafından eklemeler ve çıkarmalarla yeniden yorumlanmış halidir. Pek çok yönden Woolf'un anlatısına benzerse de, pek çok yönden de ondan ayrılan bağımsız bir eserdir ve öyle değerlendirilmesi gerekir. Woolf'un eserinin Cunningham'ın *Saatler*'i için bir esin kaynağı olduğu açıktır, ancak ne *Saatler*'i açıklamak ve yorumlamak için ne de başarısını ifade etmek için Woolf'un eseri bir ölçüt değildir.

KAYNAKÇA

- Bruns, Gerard (2001). Antik Hermeneutik, Çev. İhsan Durdu, Yeni Zamanlar Yayıncılık, İstanbul.
- Cunningham, Michael (2017). Saatler, Çev. İlknur Özdemir, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Dilthey, Wilhelm (1999). Hermeneutik ve Tin Bilimleri, Çev. Doğan Özlem, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Eco, Umberto (1996). Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul.
- Eco, Umberto (2001). Açık Yapıt, Çev. Pınar Savaş, Can Yayınları, İstanbul.

- Gadamer, Hans Georg (1995). "Hermeneutik", Çev. Doğan Özlem, Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar içinde, Ark Yayınları, Ankara.
- Göktürk, Akşit (2002). Okuma Uğraşı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kara, Esra (2004). "Her Okur Kendini Okur Metinde", Kitap Haber, Mart-Nisan, Sayı: 20, s.40-42.
- Sakallı, Cemal (2016). Günümüz Edebiyat Eleştirisi ve Kuramları, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Sarıkaş, Ferah (2005). "Virginia Woolf'un Mrs Dalloway Adlı Eserindeki Üslubun İncelenmesi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (www.e-sosder.com) Bahar, Cilt 3, Sayı 12, s.142-150.
- Ulusoy, Kadir (2009). "Tarih Eğitimiinde Hermeneutik Yaklaşım", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran, Cilt 11, Sayı 1, s. 51-68.
- Urgan, Mina. 1997, Virginia Woolf, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Woolf, Virginia (1977). Mrs. Dalloway, Çev. Tomris Uyar, Yeni Ankara Yayınevi, İstanbul.
- Woolf, Virginia (2014). Bir Yazarın Günlüğü, Çev. İlknur Özdemir, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Woolf, Virginia (2017). Kendine Ait Bir Oda, Çev. Suğra Öncü, İletişim Yayınları, İstanbul.